

FRANCE PLANINA
gimn. profesor v pok.

ŠKOFJA LOKA V ZAČETKU TEGA STOLETJA (SPOMINI IZ OTROŠKIH LET)

V primeri s tisoč leti v življenju Loke je deset do petnajst let v začetku sedanjega stoletja pač majhen drobec, vendar so prav ta leta pred prvo svetovno vojno dokaj zanimiv čas, saj so bile takrat v mestu razmere, v življenju meščanov pa so bile še v veljavi navade, ki so se ohranjemale še iz prejšnjih stoletij in se končale z nastopom Jugoslavije, temeljito pa z revolucijo narodne osvoboditve. Zato naj mi bo dovoljeno, da zdaj, ko gledamo tisoč let nazaj, dostavim svoje drobne spomine iz otroških let, ki vendar razodevajo delček loške preteklosti in v nekaterih potezah spominjajo še na stare čase loškega gospostva.

Lontrk

Rodil sem se leta 1901 pri Gračancu na Lontrku št. 70 (sedaj št. 15). Ata Lovrenc je bil dežnikar, mama Micka je bila doma iz Hoste, opravljala je gospodinjske posle in pomagala s šivanjem v obrti. Hiša je bila in je še enonadstropna kakor skoraj vse hiše na Lontrku. Spodaj je bila na levo soba, ki je služila za delavnico, za njo na dvoriščno stran kuhinja, na levi spredaj majhen prostor z enim oknom, v njem je bila prodajalna dežnikov. V prvo nadstropje so držale zavite stopnice. Zgoraj sta bili spredaj manjša in večja soba, kjer smo spali. V sobi in kamri zadaj sta stanovali dve stari ženski. Gostače so imeli pri mnogih hišah. Na dvoriščni strani je bil lesen hodnik-gank, na dvorišču gnojna jama, pokrita z deskami, ob strani svinjak in drvarnica, v sredi nekaj gredic. Tam je mama gojila zelenjavo in vse sorte cvetlic. Spominjam se, kako lepo so dišali »limonikravt«, roženkravt in rožnati cvetovi na stari, visoki vrtnici. Po oknih in na ganku so rasle cvetlice v lončkih. Dve stranici malega vrta je omejevala nizka ograja iz lesenih letev, onstran ograje je bilo dvorišče »društva« in društvena dvorana. Pred hišo na Lontrku sta bila pločnik, tlakovani s prodniki, in jarek za kanal, ki sta tekla ob vseh hišah južnega dela Lontrka.

Lontrške hiše so bile večinoma last malih obrtnikov. Sosednja hiša (sedaj št. 16) je bila Pri mesarju, last rodbine Hafner. Tiste čase je imela preprosto, pobeljeno pročelje z nadstropnimi pomoli, zadaj na dvorišču so bila gospodarska poslopja in shrambe za meso. Mesnico so imeli vrh Grabna, tam sta sekala meso Matevž in Jernej, sestra Katka pa je sprejemala denar. Imeli so več pomočnikov, spomnim se Šurkovega Pavleta, ki se je tudi pisal Hafner. Naprej (sed. št. 17) smo rekli Pri Soksu, pekli so lect in izdelovali sveče. Po-

zneje je hišo kupil krojač Babič, po domače Kapar. Hiša sed. št. 18 je bila Ledrarjeva. Stope za čreslo so imeli ob Selščici za Kaščo, čreslo so sušili na Studencu med fužino in Tminčevo hišo. Končna hiša (št. 19) v vzhodni vrsti je bila Lavdanova. Tam je bila štacuna — špecerijska trgovina. Sin Janko je študiral pravo, Tonče pa je bil duševno zaostal, velik, dobrodušen fant, ki je hodil v spremstvu dekle na sprehod in govoril vedno enake stvari. Pisali so se Leskovec, iz njihove rodbine je bil dramatik Anton Leskovec.

Zahodna vrsta lontrških hiš se je pod Grabnom začela s Perkusovo hišo, pisali so se Perko. Perkus je bil policaj, hiša pa je bila last mesarja Matevža Hafnerja. Z nasproti stoječo Lavdanovo je bila za okvir Lontrku, ki je nudil z dna Grabna slikovit pogled. Perkusova hiša je bila ob Grabnu naprej pomaknjena, druga polovica pročelja pa je bila v črti sosednjih hiš. Imela je majhna okna in preprosta gotska vrata. Za steno ob Grabnu ji je bil del starega mestnega obzidja. Ob tem obzidju je stal med kostanji gasilski stolp za sušenje gasilnih cevi. Lastnik Matevž Hafner je dal tik pred drugo svetovno vojno Perkusovo hišo podreti, ker je nameraval tam postaviti novo.

Lontrk kmalu po 1. svetovni vojni. Na levi strani se še vidi naprej pomaknjeni del Perkusove hiše. Bela hiša z nadstropnimi pomoli v vrsti na desni strani je Mesarjeva hiša (sed. št. 16), naprej od nje je piščeva rojstna hiša (sed. št. 15).

Foto Fr. Planina

Takrat smo že imeli Muzejsko društvo, ki smo mu v pravilih določili tudi nalogo ohranjevati zgodovinske spomenike. O Hafnerjevi nameri smo obvestili banovinskega konservatorja dr. Mesesnela, vendar ni mogel ničesar doseči, ker ni bilo zakona, ki bi lastniku omejeval pravico, da bi s svojo lastnino storil, kar ga je bila volja. Tako je Hafner porušil tudi mestni zid. To je bilo zadnje rušenje mestnega obzidja. Na prostoru podrte Perkusove hiše je sedaj praznina, ki jo uporabljajo za nič kaj veljavni zelenjavni trg. Lastnika Hafnerja je namreč prehitela okupacija, da ni postavil nove stavbe, ki bi pa verjetno ne bila v skladu z značajem Lontrka.

Perkusovi sosednji hiši (št. 21), v posesti mizarja Okorna smo rekli Pri berkfirerju, kar je spačeno Werkführer-delovodja. Iz prvega nadstropja je segala na dvoriščno stran delavnica-verštat (Werkstatt), ki se mi je otroku zdela sila velika. V njej je stala vrsta »ponkov«, pri njih so delali »kseli« (Gesellen), učenci so bili »lerfanti«, Okornu pa so rekli majster. Tudi druge obrtnike smo imenovali s spačenkami iz nemščine, npr: žnider-krojač, šušter-čevljar, tišler-mizar, ledrar-usnjar, štancer-kamnosek, šloser-ključavničar, špengler-klepar, kampelmoher-glavnikar, kuferšmid-kotlar, birt-gostilničar, kofezider-kavarnar, cukerpeker-slaščičar. Tudi obrtniško orodje je imelo večinoma nemška imena, kar se uporablja deloma še sedaj.

Spačenke smo rabili tudi za mnogo drugih pojmov v vsakdanjem življenju. Naj se nekaterih spomnim: cimer-soba, kosten-omara, špampet-posteljnjak, šporhert-štedilnik, šefla-zajemalka, štanga-kol, cajt-čas, cajtenge-časopis, župa-juha, cušpajz-prikuha, ajnpren-prežganje, kofe-kava, te-čaj, cukersladkor, solcštangl-osoljenec, gasa-ulica, vaserlajtenga-vodovod, ajzenpon-železnica, štreka-proga, štacjon-postaja, lavfat-teči, feržmagvat-zasramovati, plozat-troboti, šibat-riniti, štosat-suvati, dreat-strugati, curihat-pripravititi, ferdirban-pokvarjen, preican-prepoten itd. Slovenci, zlasti Ločani, smo bili dolga stoletja podvrženi nemškimi vplivom in so vdirali v naš jezik nemški izrazi, kakor zdaj vdirajo srbohrvaški in amerikanski, seveda zaradi večje izobraženosti in prebujene narodne zavednosti zdaj v mnogo manjši meri kot v prejšnjih stoletjih nemški. Tudi Prešeren je napisal »še vrli Čeh nemšk'vati musi.«

Čeprav je bil moj oče majhen, skromen obrtnik, ki je izdeloval in popravljajl dežnike, je vendar dobival nemške cenike (Preiskurant) z Dunaja in se je včasih oglasil pri njem agent, da mu je oče naročil blago in sestavne dele za dežnike. Tako ni čudno, da so se vsega tega oprijela nemška imena. Kako se posameznim delom reče po slovensko, ni nikdar slišal, tudi učitelj v vavajenski šoli tega ni vedel. Mojemu očetu je le redkokdo rekel dežnikar, bil je marelmoher. Beseda je sestavljena iz nemške besede Macher-izdelovalec in italijanske ombrella-dežnik. Tudi več drugih izrazov smo imeli iz italijanščine, npr. šterna, po loško štirna-vodnjak, gare-voziček, vkance-počitnice. Kranjska dežela je imela tiste čase gospodarske stike ne le z deželami nemške Avstrije, temveč tudi z mesti in pokrajinami, kjer je prevladoval italijanski živelj, npr. z Gorico, Trstom, Furlanijo.

Loški obrtniki so izdelovali svoje izdelke tudi na zalogo in so jih hodili daleč naokrog prodajat, posebno na Gorenjsko in Primorsko. Moj oče je hodil redno na sejme v Kranjsko goro, v Cerkno, Idrijo, k Sv. Luciji, v Tolmin in v Bovec. Najel je voznika, največkrat Ajznerja iz Puštala, in se odpeljal z okovanim zabojem (rekli smo mu kišta), polnim dežnikov, zvečer ali že popoldne, da je naslednje jutro postavil »štant« in dopoldne prodajal, popoldne pa

se vračal. Ko se je zvečer, včasih zelo pozno, vrnil ves utrujen in neprespan, je stresel iz denarnice-»priftošeln« na mizo izkupiček. Večinoma je bil to kovan denar, med njim so bili tudi zlatniki-cekini. Te smo najprej izbrali, da jih je nesel takoj drugo jutro v »šparkaso«-hranilnico zamenjat, ker se je bal, da jih ne bi po pomoti izdal za krajcarje, katerim so bili po velikosti in nekoliko tudi po sijaju podobni, če so bili ti sveže kovani. Tako so hodili na sejme tudi loški čevljarji, klobučarji in kovači. Včasih sta dva skupaj najela voznika. V klance je konj težko vlekel, posebno v snegu, in so morali voz potiskati. Nočne ure pred jutrom so navadno preždeli v kaki gostilni, po klopeh okoli peči. V Loko so pa hodili na sejme obrtniki in kramarji iz drugih krajev in so delali konkurenco domačim obrtnikom in trgovcem.

Tudi po drugih lontrških hišah so delali obrtniki. Brinar (št. 23) je bil glavnikar, Kveder (št. 24) je bil čevljar, Brojenčk (št. 25), ki se je priženil s Črnivca pri Brezjah, je bil kamnosek, delavnico je imel v sedanji Pfajfarjevi hiši na Stari cesti (št. 14), ki je bila tedaj edina zveza z železniško postajo — sedanjo Kidričevo cesto so izdelali malo pred prvo svetovno vojno. Pri Žebjarju (št. 11) niso več kovali žeblice, od obrti je ostalo samo hišno ime. V Špitalu (št. 9) je stanoval čevljar Lovrč-Langerholc, v sosednji hiši (št. 8) čevljar Železnikar-Primožič. V njegovi hiši je stanoval še klobučar Piškuc-Tavčar. Klobučarja sta bila tudi na nasprotni strani Stricman-Jamnik (št. 32) in Stalanik-Debelak (št. 33). Pri Klobčarju (št. 5) je bilo le še ime te obrti. Fušar (št. 31) in Sifonar (št. 36) sta bila sodavičarja, izdelovala sta sifon in pokalico ali »kraherle«, ki sta jih prodajala v posebnih steklenicah, zaprtih

Severni del Lontarka. Hiša z nadstropnimi pomoli na desni je Klobčarjeva (sed. št. 5). Za lipo upravna stavba fabrike

Foto Fr. Planina

s steklenimi kroglicami, te so bile pri otrokih zelo zaželene kot frnikule. Jesenkač Blaž (št. 30) je bil kovač, njegova je bila fužina na Studencu. Kadar je koval z velikim kladivom-norcem, se je slišalo po vsem Lontrku. Pri Balantaču (št. 3) so prodajali lončeno robo. Pod lipo (št. 2) je bila mesnica. V Prajerci (št. 4) in pri Pepelnaku ali pri Mačku (št. 27) sta bili gostilni. Spomnim se še, da je Šmid, ki se je priselil z Gašteja v Prajercu, še kuhal pivo, vendar le malo časa. Lavrič (št. 12) je imel špecerijsko trgovino. Prodajati je začel tudi dežnike na veliko nevoljo mojega očeta, ker mu je odjedel del za-sluzka. Najpreprostejša je bila in je še Grohcova hiša (št. 22), ki je lesena in ometana in nima nadstropja, okenca so majhna, tla v veži so bila zbita iz zemlje. Velika izjema med obrtniški hišami na Lontrku je bila Krenerjeva hiša (št. 29), last nemškega priseljenca, ki je postavil tovarno kočev in sukna ter prvo elektrarno v Loki na severnem koncu Lontrka nasproti Kašče (št. 1). Mrka, stara stavba Kašče je stala kakor sedaj, imela pa je z zidom zaprto dvo-rišče. Od »fabrike« je držal čez Selščico lesen Lahov most, imenovan po kovaču Lahu, ki je imel kovačijo onstran mostu. Ime Lah, ki pomeni verjetno starega, predslovenskega naseljenca, so razumeli kot Italijan. Zato se je Lahov oče leta 1915, ko je Italija napovedala Avstriji vojno, preimenoval za Bolgara, kajti Bolgarija je bila zaveznica Avstrije, vendar se ime ni prijelo. Od mosta je šla le ozka, slaba cesta navzgor. Med njo in glavno cesto (sedaj Staro cesto) so bile v bregu postavljene »dirce«, na katerih so iz fabrike sušili koce in sukno. Napenjali so jih na žeblje, na katerih je marsikdo izmed otrok strgal hlače, ko smo se potikali po dircah.

Loški mali obrtnik je bil hkrati kmet, ne gruntar, temveč bajtar. Domala vsaka hiša je imela kako njivo, travnik in gozd v okolici Loke. Gozdove so imeli loški meščani največ v Hrastniški in Bodoljski grapi. Moj oče je imel travnik. Za Grebenarjem in Za brajdo, njivo za šintarjem, gozdove v Hrastnici in pod Sv. Lovrencom. Mimogrede naj omenim, da je bil konjederec ali šintar (nemško Schinder), ki je imel domačijo med Kamnitnikom in Goraj-tami, komunalna higienska ustanova, pobiral in pokopaval je poginule živali in lovil potepuške pse. Vsa naša družina je hodila delat na njivo in ob košnji na travnik. Redili smo prašiča, spomnim se tudi kozlička, ki me je otroka spremljal na travnik kot kužek. Moj brat je gojil golobe in zajce. V zamreženem prostoru pod obokom krušne peči v delavnici je imel razne ptiče, ki smo jim vedeli samo spačena nemška imena: lišček je bil štiglic, čizek cajzelc, slavec naftengar (Nachtigall). To smo se učili od ptičarjev, ki so hodili v de-lavnico v vas. V gozdu je brat nekoč ujel mlado veverico in se je lepo udo-mačila. Seno je oče večkrat prodal. Drva in butare smo imeli iz svojega gozda. Na Lontrku je povsod za hišo dvorišče, večina hiš je imela hlev in podobno.

Pri mnogih hišah so imeli konje, po barvi so jih imenovali šimelni, prami, fuksi. Za kmetijska opravila so imeli lojtrske vozove in gnojne koše, za druge voznje »bagerle« in zapravljičke. Kočij na Lontrku menda ni bilo, pač pa jih je imela gospoda na Placu.

Po žetvi je bilo od marsikatere hiše slišati pika-poka mlatičev. V času košnje so po Lontrku in tudi po Placu vozili visoko naložene vozove sena ali otave. Kar precej je držal izrek: »Kadar gredo loški kmetje na polje, ni nobe-nega meščana doma.« Gospodarska poslopja so do sedaj ponekod prenovili za stanovanja ali jih predelali za kake druge namene. Majhni vrtovi za njimi pa so še ostali in poživljajo na gosto zgneteno gmoto hiš.

Nekatere lontrške posebnosti

Lipa, ki stoji v severnem delu Lontrka, na svojski način označuje, da je to bolj vaški del mesta, saj so lipe sadili v starih časih večinoma sredi vasi. Med obema vojnama je od starosti že toliko shirala, da je bilo deblo popolnoma votlo in je grozila nevarnost, da se drevo podre. Občina ga je rešila s tem, da je dala votlino zabetonirati. Dolga desetletja je bila na lipi steklena omara s kipom Žalostne matere božje, pred njo je ponoči gorela luč. Lipa pred Homanom na Mestnem trgu je povsem drugega značaja. To je Aleksandrova lipa, ki jo je vsadil tedanji župan v čast kralju Aleksandru po kraljevi smrti ob atentatu v Marseillesu l. 1934.

Med špitalsko cerkvijo in Žebjarjevo hišo še sedaj stoji »štirna«, vendar ne deluje več. V mojih otroških letih so hodile ženske iz mnogih lontrških hiš na ta vodnjak po vodo. Venomer je bilo slišati škripanje, ko so gonile štirno. Tudi moja mama je donasala od tam vodo na glavi v škafu, podloženem s svitkom. Takšne štirne so imele tudi nekatere hiše na dvorišču, npr. pri Brojenčku in pri Klobčarju.

Špital ali mestna ubožnica je bil socialna ustanova. V veliki dvoriščni stavbi za cerkvijo so stanovali ubožci in onemogli, ki so padli v breme občine. Po eden ali dva so bili nastanjeni v nekakih celicah. Po hrano so hodili z lončki na nunsko ali kapucinsko porto in tudi v zasebne hiše. Nekateri med njimi so bili pohabljeni, drugi pijančki, mnogi od njih so bili svojevrstni originali. V stari Jugoslaviji je občina pripravila neke sestre, da so te reveže oskrbovale. Pri špitalu je Lontrk premogel svojo cerkev, preprosto stavbo z baročno notranjo opremo. Na stavbi poleg cerkve s pročeljem na lontrško stran je bila slika sv. Elizabete, zaščitnice revežev, z letnico 1895. Lani je konservator Železnik pod to sliko našel starejšo fresko iste svetnice. Sneto mlajšo fresko je sedanji lastnik hiše Žebre dal v hrambo loškemu muzeju, na pročelju je sedaj starejša slika.

Omenil sem že, da je naš vrt segal v dvorišče »društva«. To je bilo Slovensko katoliško izobraževalno društvo. Člane je imelo pretežno iz vrst malih obrtnikov in je delovalo pod vodstvom duhovščine. Bilo je klerikalna protitež liberalni Čitalnici, ki se je uveljavljala na Placu predvsem med uradniki, učitelji in trgovci. Ker se je živahno društveno življenje razvijalo takorekoč onstran naše vrtno ograje, sem bil kot otrok pri marsikateri stvari navzoč. Če sem se le mogel izmakniti iz hiše, sem bil zraven pri vežbanju tamburašev, pri skušnjah za igre, ko je Blaž Guzelj slikal kulise itn. Če je bila dvorana odklenjena, smo zlezli otroci v temni prostor pod odrom, kamor so parkeljni na Miklavževih prireditvah iz košev stresali »poredne fante«. Po raznih prostorih smo se skrivali in lovili. Če se je le dalo, sem bil ob nedeljskih večerih med gledalci pri igrah. Igrali so razne burke in ljudske igre — Lumpacij Vagabund, Miklova Zala, Revček Andrejček, Mlinar in njegova hči. Pri tej igri sem šel v belo rjuho odet z drugimi »duhovi« vred čez oder, ko je bila scena na pokopališču. Pri Desetem bratu sem celo nastopil v vlogi Balčka. Sedaj je v tej stavbi Loško gledališče.

V sprednjem delu »društva« je tisti čas stanoval krojač Kapar. Pred božičem je več dni pripravljaj jaslice, oblikoval hrib, lepil stopnice, postavljaj hlev, skale, mlako, potoček, grme in drevje. Z največjim zanimanjem sem spremljal njegovo delo.

Nekateri zanimivi dogodki v mestu

Včasih se je na ulici zaslišal glas lajne, ki jo je kak potujoči berač postavil na štirinožno stojalo in vrtel ročaj, da so se iz nje usipale hreščeče melodije kake arije. Iz vseh hiš smo pritekli otroci bolj gledat kot poslušat. Tudi odrasli so prišli pred hišna vrata ali so gledali skozi okna. Ko je lajna odigrala melodijo, je stopil berač okoli vseh bližnjih hiš in v klobuk pobiral milodare. Potem je to ponovil v drugem koncu ulice. Še zanimivejši so bili prosjaki-medvedarji, ki so potovali po deželi z ukročenim rjavim medvedom na verigi, pripeti za medvedov smrček. Ustavljali so se na Lontrku, udarjali na tamburin in peli »tančaj, Marko, tančaj«. Medved se je dvignil na zadnji nogi in hlačal okoli gospodarja. Otroci smo bili srečni, če smo mu mogli zagnati košček sladkorja in ga je pobral.

Staro in mlado je prišlo na prag ali gledalo skozi okna tudi takrat, kadar je policaj »bobnal«. Občina je imela v službi dva redarja-policajca, ki sta skrbela za red v mestu in opravljala razne posle. Spomnim se policajca Krmca in Kralja. Kralj je imel hišico na klancu pod cerkvijo, sedaj Cankarjev trg št. 9 in je med drugim nadziral tudi vodovod in rezervoar pod Kranceljnom. Kadar je bilo treba občanom kaj razglasiti, je šel policaj z bobnom po mestu, se ustavil na določenih krajih, najprej pobobnal, da so ljudje prišli na prag ali na okna, in potem glasno prebral razglas. Tako je bilo takoj vse mesto uradno obveščeno. Ta način obveščanja je nadomestoval sedanja časopisna in radijska obvestila in je bil v veljavi še v stari Jugoslaviji. Nazadnje je ta posel

Pogled na Loko s Kranceljna. Okrog Kamnitnika je bilo še po 1. svetovni vojni polje »Osterfeld« brez hiš

Foto Fr. Planina

opravljal občinski sluga Mlinarjev Janez s Studenca, ki seveda ni več imel policijske uniforme.

V Rajčoli (Reitschule-jahalnica), to je na prostoru med zadnjo stranjo Prajerce in klavnico so skoraj vsako leto potujoči komedijanti postavili »guncence« — gugalnice, »ringelšpil« — vrtiljak in šotor s tarčami za streljanje in z dobitki. Runde na gugalnicah je spremljala velika lajna, ki se je glasila pozno v noč. Pri čudoviti razsvetljavi karbidovk sem občudoval starejše fante, ki so se stoje v čolnih gugalnice poganjali tako visoko, da so prišli čisto v vodoravno lego.

Ko sem bil še otrok, so razstreljevali loški Kamnitnik in lomili kamen za obokanje bohinjkega predora. Eksplozije dinamita so odmevale po vsem mestu. Nekatero hišo so imele na stanovanju italijanske delavce. Obklesane kamne so odvažali z vozovi »tajselni« ali parizarji na železniško postajo. Prevoze je menda prevzel Joškovec-Dolenc s Fare.

Izreden dogodek za nas otroke je bil, kadar so prišli v Loko vojaki. Najprej se so pojavili »kvartirmoherji«, ki so popisali, po katerih hišah in po koliko vojakov se bo kje nastanilo. Vojaki so bili raznih narodnosti širše avstro-ogrsko monarhije in različnih formacij. Najbolj smo občudovali huzarje in dragonarje zaradi njihovih rdečih hlač in lepih konj. Na Lontrku so se nastanili prostaki po dvoriščnih poslopjih in hlevih. Kaj so v Loku počeli, ne vem, spominjam pa se, da smo se otroci še dolgo po njihovem odhodu igrali vojake. Meni je bratranec z Gorenjskega nekoč prinesel v dar otroško sabljo, puško in kapo. Pri igrah je vso to uniformo prevzel naš komandant Mlekarski Lojze, zato sem pa smel korakati zraven njega, ko smo nastopali po Grabnu in Studencu.

Neke zime, ko sem že hodil v šolo, najbrž v prvi razred, je zapadlo toliko snega, da smo na Lontrku naredili tunele od hiše do hiše, »štenge« s Pekla na Lontrk pa so bile čez ograjo zatrpane s snegom, da je bila namesto stopnic gladka drsalnica. Večkrat so nas vznemirjali požari kje v predmestju ali v kaki okoliški vasi, ko je kdo od gasilcev tekkel po Lontrku in trobil k zboru, v zvoniku je bilo plat zvona, nebo pa se je rdečilo, kar je otrokom vzbujalo strahotne občutke. Včasih je Sora silno narasla, da je nosila drevje, hlode in deske, ki so jih odrasli lovili in z dolgimi »aki« vlekli na breg.

Prvi otroški vtis, ki mi je ostal v spominu, je vezan na procesijo. Spominjam se, da sem stal pri oknu na »mašini«, to je na šivalnem stroju, in sva z mamó gledala, kako je mimo šla procesija z banderi, nebesom, ministranti, ki so zvončkljali, in pevci, ki so peli. Cerkvene procesije so bile v Loku na splošno častitljiv in slikovit javni nastop. Procesija Rešnjega telesa je šla po Mestnem trgu v Karlovec in čez Lontrk v Kapucinsko predmestje. Na obeh straneh ulic, kjer se je sprevod pomikal, so že dan prej postavili breze, rekli smo jim mlaji. Pri postavljanju mlajev na Lontrku smo otroci radi pomagali. Ob pločniku so odrasli skopali s štangami luknje v tla in vanje zatakneli ošiljene breze. Pri Brojenčku smo jih neko leto otroci nosili z dvorišča skozi vežo. Da smo preskusili moč in spretnost, smo s pokončno brezo v roki stopali po kamnitem robu odprte gncjniščne jame. Pri tem je Lojze izgubil ravnotežje in z mlajem vred padel v jamo. Domači so potem imeli dosti dela, da so ga umili, oprali in razdišavili. Ko so bili mlaji postavljeni, smo imeli posebno igro »kronce skrivat«. Iz olistane brezove vejice smo zvili kolobarjasto »kronico«. To smo natikali na breze, nekdo od nas pa jo je iskal, pri čemer smo mu pomagali tako, da smo govorili »mraz, mraz«, če je bil daleč od nje, in »toplo,

toplo« ali »vroče«, čim bliže ji je bil. Ko je bil že čisto zraven nje, smo klicali »gorí«. Za procesijo so se udeleženci razvrščali v skupine, vsaka za svojim banderom. Bandera so bila od cerkvenih podružnic in od cehov. Tako so šli čevljarji in kovači s svojimi banderi, za banderom lončarskega ceha pa je stopala bratovščina sv. Florjana. Ta običaj je daleč preživel cehovske čase in je prenehal šele z drugo svetovno vojno. Praznovali pa so obrtniki posamezne stroke še vsako leto praznik cehovskega patrona, pisali kroniko, vodili seznam članstva, nosili umrle člane za pogrebi in jim svetili.

Tudi velikonočni čas je bil poln senzacij za otroke. Najprej butarice na cvetno nedeljo, ko so se fantje kosali, kdo bo imel večjo in bolj obloženo. Večji fantje so pri Vipavkah ali pri Zofkežu »sekali« pomaranče ali napolitanke. Če je krajcar ostal zápičen v pomaranči ali napolitanki, jo je dobil sekač, plačal pa jo je tisti, ki mu je dal sekati. Na veliki petek so otroci »strašili boga«. Po trgovinah so nabrali razne zaboje in jih znosili pred župno cerkev. Ko pa je med cerkvenimi obredi mežnar Jur dal znak, so začeli s prekljami in koli razbijati zaboje, da je bilo vse drobno. Če je bil med zaboji kak sod od barve, so na koncu kakega »bolj nedolžnega« namazali z barvo. Na veliko soboto so se v Loki kar vrstile procesije. Najprej je popoldne šla kapucinska procesija, ki so se je udeleževali predvsem kmečki okoličani. Nunska procesija po vrtu je bila bolj internega značaja. Tretja je bila špitalska, ki je šla po Lontrku. Zvečer pa, ko se je že nočilo, je bila farna procesija po Mestnem trgu. Po vseh oknih na trgu so prižgali sveče, Papetova Mici pa je na svojem oknu zažigala bengalični ogenj, da se je Plac svetil zdaj v tej, zdaj v drugi barvi. Razpoloženje je dvigalo pritrkavanje po cerkvah in pevski zbor z velikonočnimi pesmimi, ki so kar privzdigovale pete k poskoku. Na veliko noč je k vsemu prišlo na vrsto še »sekanje pirhov«.

Za otroke so bili zelo razburljivi pustni in Miklavževi dnevi. Na pustni torek so hodile po mestu cele trume maškar, na dan pred Miklavžem pa parkeljni in Miklavži. Parkeljni so strašili in lovili otroke in dekleta. Ko sem bil že večji šolar, so me hoteli ujeti parkeljni s Fare, pa sem jim ubežal v domačo prodajalno, brž zaklenil vrata in jim kazal osle skozi šipo, da so zunaj robančili. Pri Homanu so za Miklavža napekli celo množico parkeljnov in Miklavžev z rozinastimi očmi. V prostoru na levo od veže so jih imeli razložene na plohih, da so matere-Miklavži imeli kaj izbirati. Miklavž je prihajal med otroke tudi v Društvenem in Sokolskem domu.

Nunska ulica

Ko sem hodil v drugi razred, smo se preselili z Lontrka v Nunsko (sedaj Blaževo) ulico, ki pa ji nismo rekli ulica, temveč gasa. Južno stran ulice so zavzemale: Lukeževa štacuna, hiša Pibrove Maričke (sedaj bife) in stopnišče nunske cerkve z znamenjem. Druga stran je imela več hiš. Kjer je zdaj prehod z Mestnega trga čez most za pešce k avtobusni postaji in je prodajalna pekarije, sta stali dve hiši: proti cerkvi Birollova hiša, za njo pa hiša, za katero nihče več ne ve hišnega imena. Bila je last trgovca Koširja ali Plavca, ki je imel hišo nasproti in v njej majhno špecerijsko trgovino. Navedena hiša brez imena je imela v pritličju obokano vežo, tlakovano z »mačjimi glavami«, in staro štacuno s portalom »na koleno«, kjer je bila polovica za vhodna vrata, polovica pa izložbeno okno. Tak vhod je ohranjen sedaj samo še pri Klobčar-

jevi hiši (št. 5) na Lontrku. Obe hiši so porušili Nemci med okupacijo, ker so hoteli napraviti most čez Soro, kar pa je uresničila Loka sama šele v novi Jugoslaviji leta 1961. Tretja hiša (sed. št. 2) je bila Puhpintarjeva (Buchbinder - knjigovez). V pritličju je imel lastnik knjigoveško delavnico, v malem lokalu zraven pa je imel Zofkež svojo kramarijo, kamor smo hodili otroci kupovat napolitanke po krajcarju. Hiša sed. št. 4 je bila Blaznikova. V sprednjem lokalu je bila prodajalna čevljev in mojstrova delavnica, pomočniki so pa delali v prostoru zadaj. V tej hiši se je leta 1903 rodil loški zgodovinar dr. Pavle Blaznik. Prej nekoč je bila tod gostilna Kikiriki. V naslednjo hišo (sedaj št. 6) se je vselila naša družina. Moj oče je uvidel, da bo za njegovo obrt vedno slabše, če bo ostal na Lontrku, ker so začeli dežnike prodajati po trgovinah.

Nunska (sedaj Blaževa) ulica. Proti cerkvi sta od strani še vidni hiši, ki ju sedaj ni več. Na cesti fant z garami

Foto Fr. Planina

Po Nunski ulici je prihajalo mnogo ljudi v mesto, kar je dobro za prodajalno. Zato je oče kupil to hišo in prodal svojo na Lontrku. Prej je imel tod ključavničarsko delavnico Gašperin. Kjer zavije ulica navzdol proti Kamnitemu mostu, sta bili na obeh straneh trgovini, na levi Jamnikova-Debeljakova (št. 7), na desni Branucova-Potočnikova (št. 8). Pri Jamniku so prodajali špicerijo. Kadar je ata sekal štoke sladkorja, ga tehtal in zavijal, smo pobirali manjše koščke po tleh in jih jedli. Pekli so kruh za prodajo in izdelovali drožje, ki so ga kupovale kmečke gospodinje namesto kvasa. Pri Branucu so prodajali tobak: v klobasah za čikati, »šnuftobak« za njuhati, cigare viržinke, portorike, trabuke, zraven tega tudi smodnik. Blizu Žegnanega studenca so imeli v tla vdeleno shrambo za smodnik, imenovali smo jo »purfelturn«. Na spodnjem koncu Branucove hiše gre za vsemi temi hišami ozka ulica, ki smo ji rekli »usrana gasa«. Tako te hiše nimajo ne dvorišča, ne vrta. Ulica sama še danes nima imena, ker so vse hiše ob njej oštevilčene z Blaževe ulice. Med njo in globoko strugo Selščice stoji prostrana Kasarna (št. 10), ki ima tudi vhod z glavne ulice pod obokom - velbom. Na levi je bila zraven Jamnikove Štajerčeva hiša (št. 9), v njej je bila gostilna. Hiša z velbom zraven nje je bila Mesarjeva (št. 11), mesnico so imeli v kotu med Kasarno in mostom. Ob drugi strani mostu med cesto v Vincarje in Soro je bila Feškova gostilna (št. 13). Takrat je bila hiša manjša. Ko so jo pred leti popravljali in dozidavali, so vzdali vratne podboje podrte hiše, ki sem jo zgoraj omenil kot Plavčevo last. Med Jamnikovo hišo in nunskim zidom je bil slepi del ulice, zaprt z velikimi vrati, ki so držala na dvorišče, vrt in do gospodarskih poslopij nunskega samostana. Odpirala jih je nuna vratarica na poziv z zvoncem na poteg. V tem slepem delu ulice sta bili dve hiši, v prvi (sed. št. 5) je stanoval kovač Martinov Tone, v drugi (št. 3) Kregarčk, ki je veljal za vremenskega napovedovalca. To drugo hišo je kasneje kupil samostan in prestavil velika vrata, da je bila ta hiša vključena v samostan. Kregarčk se je takrat preselil v hišo št. 1.

Tako sem prišel z Lontrka v novo okolje in kmalu dobil novo družbo sovrstnikov po letih in zanimanju. Na srečo so bili prav v sosednjih hišah dečki približno epake starosti: Jamnikova Franci in Tinko, Blaznikov Pavle in Puhpintarjev Mirko. Ustvarili smo družčino, ki je trajala skozi vsa leta šolanja, v študentovskih letih je to jedro pritegnilo širok krog tovarišev iz mesta in okolice, končno je iz te družčine izšel tako imenovani profesorski ceh. Toda povrnem naj se na otroška leta! Kolikor nismo bili zaposleni z učenjem ali nas niso stareši pritegovali k raznim domačim delom — jaz sem hodil na polje, doma sem izbiral orehova jedrca za prodajo itd. — smo se izživljali v skupnih igrah. Šli smo se ravbarje in žandarje, poforškat (ko smo že hodili v nižjo gimnazijo, smo ta izraz poslovenili v »poklopčkat«), vozili smo se s kolesom, hodili se kopat itn. Ko smo hodili v nižje razrede gimnazije (to so sedaj višji razredi csemletke), smo vse to počenjali le v počitnicah. K igram smo večkrat pritegnili tudi Homanovega Bertlna s Placa, sicer pa s placarji nismo imeli stikov. Plac je bil na družbeni lestvici za stopnjo višje. Tam so bile uradniške družine in večji trgovci. Tudi iz Nunske ulice starejši fantje (Jamnikov Vika, Blaznikov Miloš, Kasarniška Vladko in Milan) niso več spadali v naš otroški krog. Torišče naših iger je bila Nunska gasa, zlasti stopnišče nunske cerkve. Skozi odprto okno smo večkrat zlezli med vreče v skladišču, ki ga je imel Košir v pritličju hiše Pibrove Maričke. Na podstrešjih, ki so ločena le s stenami iz desk, smo odbili kako desko, da smo tekli v eno hišo gor, pri drugi pa smo prišli ven. Najlepše so bile igre v večernih urah, takrat je bila vsa

ulica naša. Če smo bili preglasni in je Jamnikova mama grozila, da bosta morala Franci in Tine takoj spat, smo se šli igre »po mutasto«: kdor je spregovoril, je moral loviti ali iskati.

Prometa je bilo takrat tako malo, da so nas starši brez skrbi pustili na ulici. Vozili so le počasni kmečki vozovi, tu in tam je prišla kaka kočija ali kolesar, ob določenih urah poštni omnibus. Pošta je bila tedaj v Poštmajstrove hiši sredi Placa (sed. št. 36), kasneje pa v Mlejnikovi hiši na Placu (sed. št. 29). Omnibus je vozil s parom konj potnike na železniško postajo in odpremljal vreče poštних pošiljk. Bil je to zaprt voz z vrati zadaj, na vsaki strani je bila klop za štiri ali pet potnikov. Če znotraj ni bilo več prostora, sta se dva lahko vsedla še na kozla zraven voznika. Vendar se to ni pogosto pripetilo, saj so se bogatejši vozili s svojimi »zapravljivčki« ali kočijami, večina pa je na kolo-dvor ali z njega hodila peš čez Suho, mimo Pahučovega malna ali po cesti (sedaj Stari cesti). Na vlak je šlo le malo ljudi. Če je kdo kaj potreboval iz Ljubljane, mu je za majhno odškodnino prinesla potovka, ki je hodila vsak dan. Noben dijak se takrat ni vozil v šolo, vsi so morali dobiti stanovanje tam, kjer je bila šola (v Ljubljani npr. v Marijanišču, v Šentvidu v škofovih zavodih, v Kranju pri dijaških gospodinjah). Na semnje ob ponedeljkih v Kranj so se kmetje vozili s svojimi konji ali gonili živino naprodaj peš. Tudi na božjo pot na Brezje so se vozili večinoma na lojtrskih vozovih, ki so bili navadno tako prenapolnjeni, da so morali romarji v klance peš. Ob sobotah se je večkrat peljala skozi Loko družina pisatelja in ljubljanskega župana Ivana Tavčarja, ki je šla čez nedeljo na Visoko. Drugi ljudje vikenda še niso poznali. V kočiji sta sedela Tavčar in gospa, na sedežu pred njima dva sinova, navadno s puškami, tretji pa na kozlu poleg kočijaža. Otroci smo iz Podnun večkrat tekli za kočijo na Plac, radi smo se obešali zadaj za kočijo ali sedali na soro pri vozovih, ki so šli mimo. Hodili smo že v prve razrede gimnazije, ko smo videli prve avtomobile. Če je kateri privozil v Loko, smo tekli za njim, dokler nam ni izginil za vogalom. Spominjam se, da smo neke počitnice šli peš na Šmarno goro. Na Šmarni gori je Jamnikov Vika, ki je bil najstarejši med nami, predlagal, da gremo peš še naprej v Ljubljano, češ »da bomo videli kak avtomobil«. Res smo šli in res smo jih nekaj videli.

Od konjskega voznega prometa so živele furmanske oštarije. Tam so se posebno ob semanjih dneh ustavljali vozniki iz okolice in iz obeh dolin. Imele so dvorišča, velike hleve in shrambe za razno blago. Take gostilne so bile predvsem Otetova, Kronbirtova in Balantova. Druge, manjše gostilne so obiskovali predvsem meščani. Marsikateri obrtni mojster je med delom skočil na vrček piva v bližnjo gostilno, zvečer pa so se v njih zbirale stalne družbe in rešetale dnevne dogodke. Gostiln je imela Loka v tistih časih kar lepo število. Spominjam se naslednjih: pri Urmoharju v Zgornjem Karlovcu (sed. št. 23 na Poljanski cesti), pri Otetu (Poljanska 4), pri Pepetu (Kopališka 1), pri Martinu ali pri Finfarju (Mestni trg 27), pri Cenetu (Mestni trg 20), pri Urški (št. 17), pri Kronbirtu (št. 32, sedaj Krona), kjer je na veži v prvem nadstropju Čitalnica prirejala igre in je bila shranjena skrinjica lončarskega ceha), pri Soržu (sedaj samopostrežna trgovina Loka, št. 9), pri Homanu (št. 2), pri Filaverju (Cankarjev trg 2), pri Štajercu (Blaževa 9), pri Fešku (Blaževa 13), pri Maruščenku (Titov trg 11), pri Cotelnu (Titov trg 12), pri Balantu, na Najbeltu (sedaj parkirni prostor), pri Pustežu (sedaj Pod Klancem, Jegorovo predm. 8), pri Pepelnaku ali Mačku (Spod. trg 27) in Prajerca (Spod. trg 4).

Šola

Šolanje sem začel z otroškimi vrtcem, ki so ga vodile uršulinke. Prostor je imel v prvi hiši za tedanjimi velikimi vrati v Nunki ulici, kjer so sedaj zasebna stanovanja in podjetje Obrtnik. Na koncu leta smo napravili reklamni pohod po Placu. Fantki smo imeli papirnate kape in lesene sablje, okrašeni smo bili z ogrlicami, ki smo jih sami napravili iz pisanih papirčkov in koščkov slamic, nabranih na nitko. Po dva in dva smo se držali za roke, spremljal nas je policaj, ker nune niso smele iz samostana.

Osnovna šola, ki se je tedaj imenovala ljudska šola, je bila ločena po spolu. Dekliško so vodile uršulinke, prostore je imela v stavbi sedanje Klobovsove 2. Petrazredna deška ljudska šola je bila tudi v Klobovski ulici (št. 6) v dveh znotraj združenih hišah, kjer je bil do leta 1971 Kroj, sedaj pa je spet v njih del šole in vrtec. V prvi razred (rekli smo prvi klas) sem začel hoditi leta 1907. Pouk smo imeli dopoldne in popoldne, četrtek pa je bil pouka prost dan. Pisali smo spočetka na tablice z »grifelnom«. Šele, ko smo znali vse črke in številke, smo dobili v roke peresa. Samo v prvem razredu je učila učiteljica, v vseh drugih pa učitelji, starejši ljudje so jim še rekli »šomaštri«. Najbolj sem se bal kateheta Legata, ki me je nekoč prijel za pas, me vzdignil in spustil na tla, da sem padel na nos. Veronauk smo imeli ob torkih in petkih popoldne. Takrat me je po kosilu večkrat začel »boleti zob«, da mi ni bilo treba v šolo.

V drugem razredu je učil Slavko Flis, ki je za mesto veliko storil s tem, da je vodil Olepševalno društvo. Tretji razred je vsa leta imel Vinko Zahrastnik. Ta je bil samec in je redno zahajal v kavarno, ki je bila na Placu sed.

Klobovsova ulica. Višja hiša v sredi slike in hiša naprej od nje sta bili »ljudska šola«

Foto Fr. Planina

št. 40, kjer sta sedaj cvetličarna in urar Plantarič. Nekoč me je po pouku zaprl in še nekega mojega sošolca. Zaklenil naju je v razred, ki je pomaknjen zadaj proti bregu. Dolgo sva čakala rešitve, a je pozabil na naju. Končno sva zlezla skozi okno na streho drvarnice in s te na dvorišče sosednje hiše ter skozi vežo domov. V tretjem razredu smo se začeli učiti nemščino. Četrty razred je učil strogi učitelj Jan Planecki. Spominjam se, kako me je nekoč kaznoval. Moral sem nastaviti stegnjeno dlan, nato me je po roki udaril z robom ravnila. Večino stvari smo se učili na pamet, posebno dobessedno katekizem. Vzgojne metode so bile povsem drugačne kot sedaj. Kdor česa ni znal, je moral tisti stavek ali odstavek do naslednjega dne stokrat prepisati. Če je v vedenju kaj zagrešil, je bil zaprt ali je moral do stokrat napisati kak izrek. Grešnik je moral stati v kotu ali klečati. Pomembno vzgojno nalogo je opravljal šiba.

Ker se doma niso utegnili ukvarjati z mojim učenjem, sem se hodil učiti k Mlinarjevi Lenčki, ki je stanovala na Placu (sed. št. 10). Imela je na stanovanju in hrani učence iz Poljsanske in Selške doline, ki so jih dali v mestno šolo, da so šli potem naprej v gimnazijo. Učili smo se naglas, vsak je gonil svoje, Lenčka pa je sedela zraven in pazila, da kdo ni utihnil. Na koncu nas je sprašala, vsak je moral povedati dobessedno tako, kakor je bilo v zvezku ali v knjigi. Zvezku smo rekli teka. Lenčka me je naučila, da je treba starše vikati. Tako je bilo v naši družini čudno nesoglasje, da je brat starše tikal, jaz pa vikal. Takšna šolarska gospodinja je bila tudi Ničonova Jerca, ki je stanovala v Birollovi hiši, ki je zdaj ni več. Nekaj podeželskih šolarjev je dobilo stanovanje in hrano pri nunah, da so ministrirali. Rekli smo jim nunski mucki.

V četrtem razredu smo se temeljito učili slovnico in smo bili dobro podkovani v besedni in stavčni analizi, v kateri smo se morali izkazati pri sprejemnem izpitu za gimnazijo. Kdor je nameraval v gimnazijo, je hodil še k posebnim uram. Večina je v gimnazijo šla po končanem četrtem razredu. Mene so dali še v peti razred, ker sem bil bolj slabotnega zdravja. V peti razred so hodili tisti, ki niso nameravali naprej študirati. Zato so v njem sedeli nekateri po dve ali tri leta, dokler niso dopolnili 14. leta. Nekaj časa me je v petem razredu učil učitelj Vidic, nekaj časa Lampe, ta je lani umrl v Kranju kot gimnazijski učitelj v pokoju. Pri geometriji smo se učili računanja likov in teles, kar je potem v gimnaziji prišlo na vrsto šele v tretjem razredu. Proti koncu petega razreda smo pisali nalogo »Kaj bi najraje postal«. Ker sem nadvse rad jedel orehove štruklje, sem napisal, da bi bil najraje coprnik, ki bi s čarobno palico lahko vsako stvar spremenil v štruklje. Učitelj mi je to zameril, ker je hotel izvedeti o naši izbiri poklica, toda tega pred nalogo ni povedal.

Iz šolskih dni v Loki se spomnim, kako smo s šolsko mašo in petjem himne »Bog ohrani, bog obvari« praznovali cesarjev god 4. oktobra, ko sem tudi jaz imel god. Ko sem hodil v četrti razred, so nas peljali v Balantov magazin (kjer je zdaj pošta), tam sem prvokrat gledal predvajanje filma. Neki potujoči operater je na roko vrtel film o pasijonu. Še sedaj imam vtis, kako so slike poskakovale in bile kontrastne, izrazito črne in bele. Mislim, da je bilo istega leta, ko je sošolec Likar šel v Ljubljano gledat polet prvega »zrakoplova« in nam je potem o tem pripovedoval. Takrat sem prvič slišal o letalu, prvega sem pa sam videl med prvo svetovno vojno, ko sem bil že v peti gimnaziji in sem v počitnicah na Soržovem travniku v Vincarjih, kjer je sedaj obrat LTH, pasel tri koštrune, ki smo jih redili, da smo imeli med vojno kaj mesa. Pastir sem bil zelo slab, ker sem vedno bral in so mi živali včasih ušle,

da sem jih potem daleč naokrog iskal. Rad sem bral knjige, odkar sem se naučil brati. Mladinska književnost je bila tedaj še sila borna. Največ sem dobil v roke knjig Krištofa Šmida, ki so obravnavale življenje po metodi Pridni Janezek in hudobni Mihec. Bolj romantične knjige je izdajal ljubljanski knjigotržec Giontini. Spomnim se njegove izdaje o italijanskem roparju Rinaldu Rinaldiniju. Višek takratne mladinske književnosti je bila zame povest Andrejčkovega Jožeta »Žalost in veselje«.

Po končanem petem razredu so me dali v gimnazijo v Kranj. Prvo leto sem stanoval pri gospe Jaklič, ki je bila ena od mnogih dijaških gospodinj. Imela je stanovanje v stavbi na Jelenovem dvorišču, zadaj za gostilno Jelen (sedaj hotel Jelen). V dolgi dvoriščni stavbi so bili pri tleh hlevi, kjer so ob ponedeljskih sejnih kmetje iz širne okolice puščali konje in živino, na dvorišču pa vozove. Nad hlevi in skladišči so bila najemniška stanovanja. Jakličeva je imela štiri sobe in kuhinjo, vhod je bil z lesenega hodnika, s katerega so držale stopnice na dvorišče. V treh sobah smo spali in se učili dijaki, bilo nas je deset, sami Gorenjci, le jaz sem bil Ločan. Spočetka so se smejali moji loški govorici in me oponašali. Isto se je godilo v razredu, najbolj so se nad menoj izkazovali sinovi kranjskih meščanov. Pri Jakličevi je bil takšen red kot v kakem zavodu. Poleti in pozimi smo vstajali ob 5. zjutraj, do 7. smo se učili, seveda naglas, da nas je gospodinja slišala, kako se učimo. Popoldne smo smeli za dve uri na sprehod, sicer pa je bil ves prosti čas izpolnjen z učenjem do 9. ure zvečer, ko smo šli spat. Večkrat sem bil ob 4. uri popoldne že popolnoma pripravljen za naslednji dan, vendar sem razen za večerjo moral še do 9. ure zvečer sedeti pri knjigah in ponavljati. Bivanje pri Lenčki v Loki in pri Jakličevi v Kranju me je naučilo vztrajanja pri šolskem delu in potrpežljivosti pri ponavljanju. Dodobra sem doumel, da je beseda študent deležnik glagola studeo, ki pomeni trudim se.

Obseg loškega mesta

Loka je v času mojih otroških let obsegala razen mesta samega, kolikor ga je bilo v starih časih znotraj obzidja, še predmestja Karlovec, Studenec in Kapucinsko predmestje. Takoj za predmestji se je razprostiralo polje. Le Stara Loka in Puštal sta se približevala mestu in sta bila z njim malo bolj povezana. Vasi Suha, Vincarje in Podpulferca so bile popolnoma ločene od mesta.

Karlovec se je končaval s Skončenkovo in Mehelnovo hišo. Skončenkova hiša (sed. Poljanska c. št. 26) še stoji, Mehelnova je zavzemala prostor med cestama iz Zgornjega in Spodnjega Karlovca. Ko so razširjali Poljansko cesto, so jo podrli. Naprej ob Poljanski cesti ni bilo hiš. Za brajdo so bile njive in travniki, v Viršku skoraj sami travniki. Le ob klancu proti Podpulferci je stala Tončenkova hiša, v jarku Za brajdo pa Grabnarjeva hiša.

Od Puštala je mesto ločila Poljanska Sora, čez njo je šel lesen most. Onstran mostu, kjer je sedaj Kašmanov vrt in športno igrišče, je bilo polje. Med prebivalci mesta in sosednjih vasi so vladala razna nasprotja. Radi so se zbadali in zasmehovali. Med fanti je večkrat prišlo do preteпов. Tudi otroci smo včasih, ko smo se šli vojake, puštalske otroke na mostu izzivali: »Puštuci, hruštuci, žabe love, žaba pa prav' kvek, kvek, kvek, maram za Puštuce 'n drek.« Nato smo navadno tekli. Ob cesti proti Hosti je bila zadnja puštalska hiša Ožbovtova (sed. št. 44).

Loka po 1. svetovni vojni s terase, kjer so sedaj Dom ZB in stanovanjske hiše. Kranclj je bil še res kranclj Foto Fr. Planina

Pogled na Loko z nove šole, ko je bil pred šolo še Kufrov vrt. Skozi drevje se na levi vidi Balantova domačija, na desni Kufrova delavnica Foto Fr. Planina

Studeneč se je končaval s fužino ob suškem mostu. Onstran mostu je bilo polje vse do starih vaških hiš Suhe, le pod bregom, kjer je bila steza in je zdaj stopnišče pod Zdravstvenim domom, je stala Kvedrova bajta (sedaj Sorška c. št. 12). Ob sedanji Stari cesti, ki je bila takrat edina zveza z železniško postajo, je bilo nekaj hiš. Klobčarjeva bajta (sed. št. 4), Pristava, kjer je imela tedaj Mengeška pivovarna ledenico in zalogo piva (sed. št. 9), hiša kamnoseka Klinšarja (št. 17) in delavnica kamnoseka Finžgarja, sedaj Pfajfarjeva hiša (št. 14).

Za Štemarji in pod Kamnitnikom ni bilo nikjer nobene hiše, tam se je razprostiralo polje, imenovano Ošterfeld. Le novo pokopališče — staro je bilo pri cerkvi na Fari — je segalo v njegov zahodni del. Od Lahovega mostu je držala slaba cesta na glavno cesto (sedaj Staro cesto), naprej pa je šla še slabša cesta čez Hribe k Pahucovemu malnu in od te kolovoz pod Kamnitnikom k Sintarju.

Kjer sta sedaj avtobusna postaja in pošta, je stala tiste čase Balantova (Guzeljeva) domačija (gostilna, hlevi, magazin, kegljišče in vrt). Njej nasproti so bile Ingelčeva hiša (sed. Titov trg št. 3), nova Burdychova apoteka (št. 2), Kufrov vrt in Kufrova delavnica (kjer je sedaj park pred Namu). Ob cesti proti Fari je bila za kapucinskim samostanom gostilna Najbelt (Novi svet), naprej pa posamezne hiše (sed. Cesta talcev št. 1, 4, 5, 6 in 12) tja do Joškovca-Dolenca, ki so že spadale k Stari Loki. Poden je bil prazen. Kjer je zdaj naselje Novi svet, so bili tedaj obzidani kapucinski vrt in Mlinarjevi in Krevsovi travniki.

Od Kapucinskega mostu navzgor so bili ob Sori Mlin pod mostom, Zihervlov magazin, Laboharjeva hiša in Krevsova domačija z mlinom in žago. H Krevsu je tod šla le ozka pot ob kapucinskem zidu. Na nasprotnem bregu je bila cesta ob nunskem zidu v Vincarje, ob njej so stale Feškova šupa, gostilna s kegljiščem, Krevsova bajta in nekdanje toplice (sedaj Vila Anka, Vincarje št. 6). Drugače je bil prostor do vincarških kmetij obdelan svet.

Tako je bilo mesto na vseh straneh opasano s poljem in je vse do časa med obema vojnama ohranjevalo domala isti obseg, kakor ga je imelo v času freisinškega gospostva. Le kako predmetno pristavo so priredili za stanovanje. Hiš izven mesta meščani niso gradili, doseljencev pa obrtniška Loka ni privabljala, dokler se v stari Jugoslaviji ni začela polagoma razvijati tudi industrija.

Zusammenfassung

ŠKOFJA LOKA ZU ANFANG DIESES JAHRHUNDERTS (ERINNERUNGEN AUS DER KINDHEIT)

Der jetzige Schriftleiter der »Loški razgledi« beschreibt die Verhältnisse der Stadt Škofja Loka im ersten Jahrzehnt dieses Jahrhunderts, als er noch ein Kind war. Er erwähnt besonders die Häuser und die Gewerbetreibenden auf dem Unteren Platz, dem Lontrk, wo er mit den Eltern lebte, und in der jetzigen Blaževa, der damaligen Nunska ulica (Nonnengasse), wohin die Familie später übersiedelte. Er führt einige mißgebildete Wörter an, die in der alltäglichen Umgangssprache gebräuchlich waren, und beschreibt weiterhin einige Besonderheiten des Unteren Platzes, verschiedene interessante Stadtereignisse, die Volksschule, ihre Lehrer und Lehrmethoden, die damalige Jugendliteratur und anderes. Besonders betont er den Umfang der Stadt, die mit drei Vorstädten über die einstige Stadtmauer hinausreichte und von den Nachbardörfern nahezu auf allen Seiten durch weite Felder getrennt war.